

K rozsudku o prohlášení za mrtvého

1. Okamžik smrti zůstavitele nebo den, ke kterému byl prohlášen za mrtvého, je rozhodnou skutečností co do okruhu osob, které přicházejí v úvahu jako dědici, jakož i co do práv a povinností, do nichž vstupují právní nástupci zůstavitele.

2. Způsobnost fyzické osoby, jež byla prohlášena za mrtvou, mít práva a povinnosti zaniká právní mocí rozsudku o prohlášení za mrtvého; dědictví po této osobě se však nabývá dnem, který je v rozsudku označen jako den její smrti.

U S N E S E N Í

Nejvyšší soud České republiky

rozhodl v senátě složeném z předsedkyně JUDr. Blanky Moudré a soudců JUDr. Ivany Zlatohlávkové a Víta Jakšiče ve věci žalobce Ing. V. N., proti žalovanému L. N., o zaplacení částky 725.000,- Kč s příslušenstvím, vedené u Obvodního soudu pro Prahu 3 pod sp. zn. 17 C 339/2002, o dovolání žalobce proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. listopadu 2004, č. j. 15 Co 439/2004-46, takto :

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. listopadu 2004, č. j. 15 Co 439/2004-46, a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 22. října 2004, č. j. 17 C 339/2002-22, se zrušují a věc se vrací Obvodnímu soudu pro Prahu 3 k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í :

Žalobce se žalobou, podanou u soudu dne 8. 10. 2002, domáhal po žalovaném zaplacení částky 725.000,- Kč s příslušenstvím. Uváděl, že žalovanému půjčil částky 521.000,- Kč a 204.000,- Kč a ačkoli byla splatnost u prvé z nich stanovena na 15. 1. 2000 a u druhé na 16. 7. 2000, žalovaný mu dosud ničeho neuhradil.

Poté, co Obvodní soud pro Prahu 3 (dále též „soud prvního stupně“) vyhověl žalobě vydáním platebního rozkazu ze dne 9. ledna 2003, č. j. 17 C 339/2002-5, vyšlo najevo, že u téhož soudu je pod sp. zn. 10 Nc 551/2002 vedeno řízení o prohlášení žalovaného za mrtvého. Usnesením ze dne 22. října 2004, č. j. 17 C 339/2002-22, soud prvního stupně zrušil platební rozkaz ze dne 9. ledna 2003, č. j. 17 C 339/2002-5, řízení zastavil a rozhodl o soudním poplatku a o nákladech řízení. Učinil tak po zjištění, že rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 1. března 2004, č. j. 10 Nc 551/2002-41, který nabyl právní moci dne 25. 3. 2004, byl žalovaný prohlášen za mrtvého a za den jeho smrti byl označen 1. květen 2000, neboť od tohoto data je nezvěstný a nebyla o něm podána žádná zpráva. Protože žalovaný dnem 1. 5. 2000 ztratil ve smyslu § 7 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb. , občanského zákoníku, ve znění v tu dobu platném (dále jen „obč. zák.“), způsobilost mít práva a povinnosti, dospěl soud prvního stupně k závěru, že v posuzovaném případě se účinky rozsudku o prohlášení za mrtvého váží právě ke dni 1. 5. 2000, jenž byl označen za den smrti žalovaného, tedy že nastávají ex tunc. Nepřiklonil se tak k názoru žalobce, že účinky tohoto rozsudku se váží ke dni jeho právní moci (tj. ex nunc) a řízení podle § 104 odst. 1 věty první o. s. ř. zastavil pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení spočívající v nedostatku způsobilosti žalovaného být v den podání žaloby (8. 10. 2002) účastníkem řízení.

K odvolání žalobce Městský soud v Praze usnesením ze dne 30. listopadu 2004, č. j. 15 Co 439/2004-46, usnesení soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl o nákladech odvolacího řízení. Ztotožnil se zcela se závěrem soudu prvního stupně, že žalovaný dnem 1. 5. 2000, který byl v rozsudku o prohlášení za mrtvého označen za den jeho smrti, ztratil způsobilost být účastníkem řízení a že tedy bylo povinností soudu řízení pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení v den jeho zahájení zastavit podle § 104 odst. 1 věty první o. s. ř. Konstatoval, že zákonná úprava prohlášení osoby za mrtvou neobsahuje obecně platné ustanovení o účincích rozsudku o prohlášení za mrtvého s výjimkou několika konkrétních případů, které mu přiznávají účinek ex nunc (např. § 22 odst. 1 zákona o rodině) a nebo naopak účinek ex tunc (§ 51 odst. 3 zákona o rodině a § 460 odst. 1 obč. zák.). Nesouhlasil s argumentací žalobce, dovolávající se komentáře k § 198 o. s. ř. občanského soudního řádu (Bureš, Drápal, Mazanec), že rozsudek o prohlášení za mrtvého má účinky ex nunc. Konstatoval, že žalobce pominul v komentáři současně uvedenou úvahu o opačném poměru zásady a výjimek z ní. Dále dodal, že v posuzovaném případě byla předmětem sporu úhrada pohledávky žalobce za žalovaným. Byla-li zde taková pohledávka, přešla povinnost k její úhradě na dědice žalovaného k okamžiku jeho smrti, tj. ke dni 1. 5. 2000, který byl označen za den smrti žalovaného v rozsudku o prohlášení za mrtvého (§ 460 odst. 1 obč. zák.). Protože způsobilost fyzické osoby být účastníkem řízení souvisí s její způsobilostí mít práva a povinnosti (§ 19 o. s. ř.), nemohl mít žalovaný tuto způsobilost po 1. 5. 2000, neboť k tomuto datu přestal být nositelem hmotněprávních oprávnění a povinností. Současně odvolací soud vyjádřil názor, že žalobce má možnost uplatnit tvrzené právo žalobou u soudu, nikoli však proti žalovanému.

Žalobce proti usnesení odvolacího soudu podal dovolání, jehož přípustnost dovozoval z § 237 odst. 1 písm. c/ o. s. ř. Prostřednictvím dovolacího důvodu podle § 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř. zpochybnil správnost právního názoru odvolacího soudu, že v posuzovaném případě má rozhodnutí, jímž byl žalovaný prohlášen ke dni 1. 5. 2000 za mrtvého, účinky ex tunc. Je i nadále názoru, že rozhodnutí soudu o prohlášení za mrtvého má účinky ex nunc. Nabylo-li rozhodnutí soudu o prohlášení žalovaného za mrtvého právní moci dne 25. 3. 2004, pak teprve od tohoto dne je možno žalovaného považovat za nezpůsobilého být účastníkem řízení. Odvolací soud sice v napadeném rozhodnutí vyslovil názor, že žalobce může uplatnit své právo, i když ne přímo proti žalovanému, avšak tuto možnost mu fakticky odepřel, neboť zcela pominul institut promlčení. Vzhledem ke splatnosti pohledávek bylo téměř nemožné uplatnit právo u soudu tak, aby nedošlo k úspěšnému vznesení námítky promlčení protistranou. Jelikož žaloba byla podána u soudu dne 8. 10. 2002 (a rozsudek o prohlášení za mrtvého nabyl právní moci dne 25. 3. 2004), mělo být v řízení pokračováno ve smyslu § 107 o. s. ř. s právním nástupcem žalovaného. Z uvedených důvodů navrhl usnesení odvolacího soudu zrušit.

Vzhledem k tomu, že napadené usnesení bylo vydáno dne 30. 11. 2004, bylo v dovolacím řízení postupováno podle zákona č. 99/1963 Sb. , občanského soudního řádu, ve znění účinném před 1. 4. 2005 - dále opět jen „o. s. ř.“ (srovnej článek II bod 3. přechodných ustanovení zákona č. 59/2005 Sb. , kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony).

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno včas subjektem k tomu oprávněným - účastníkem řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.) za splnění podmínky advokátního zastoupení dovolatele (§ 241 odst. 1 a 4 o. s. ř.) a že je podle § 239 odst. 2 písm. a/ o. s. ř. přípustné, přezkoumal napadené usnesení ve smyslu § 242 odst. 1 a 3 o. s. ř. a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Žalobce v dovolání nenamítá, že v řízení došlo k vadám uvedeným v § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a/ a b/ a § 229 odst. 3 o. s. ř., jakož i k jiným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci; existence těchto vad nevyplývá ani z obsahu spisu. Dovolací soud se proto zabýval pouze uplatněným dovolacím důvodem, jak jej žalobce obsahově vymezil.

Prostřednictvím dovolacího důvodu podle § 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř. lze namítat, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Právní posouzení věci je nesprávné, jestliže soud posoudil věc podle právní normy, která na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu sice určil správně, ale nesprávně ji vyložil, popřípadě ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval. Se zřetelem k právnímu posouzení věci odvolacím soudem a k obsahovému vymezení dovolací námitky je dovolacímu přezkumu otevřena kontrola správnosti závěru, že v posuzovaném případě byl soud povinen řízení podle § 104 odst. 1 o. s. ř. zastavit pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení spočívající v nedostatku způsobilosti žalovaného být účastníkem řízení v den jeho zahájení.

Posouzení správnosti tohoto závěru přitom závisí na vyřešení otázky, zda v této věci má rozsudek, jímž byl žalovaný prohlášen za mrtvého, zpětné účinky (tj. účinky *ex tunc*) či nikoli (tj. účinky *ex nunc*).

Podmínky, za nichž může jednat ve věci (podmínky řízení), soud zkoumá ve smyslu § 103 o. s. ř. kdykoli za řízení. Jde-li o takový nedostatek podmínky řízení, který nelze odstranit, soud řízení zastaví (§ 104 odst. 1 věta první o. s. ř.). Neodstranitelný nedostatek podmínky řízení zakládá (mimo jiné) i skutečnost, že v žalobě je uveden jako účastník řízení ten, kdo v okamžiku zahájení řízení neměl způsobilost být účastníkem řízení ve smyslu § 19 o. s. ř. (srovnej např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 1998, sp. zn. 2 Cdon 1056/99, uveřejněné v časopise Soudní judikatura pod označením SJ 111/98). Tam, kde byla v žalobě označena za účastníka řízení fyzická osoba, která již před zahájením řízení zemřela, popřípadě byla prohlášena za mrtvou, jde o nezpůsobilost být účastníkem řízení. V tom případě jde o neodstranitelný nedostatek podmínky řízení, pro který soud řízení podle § 104 odst. 1 o. s. ř. zastaví. Postup podle § 107 o. s. ř. je tu vyloučen, neboť dopadá jen na případy, kdy účastník řízení ztratí způsobilost jím být po dni zahájení řízení (srovnej opět rozhodnutí uveřejněné v časopise Soudní judikatura pod označením SJ 111/98).

Podle § 19 o. s. ř. způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává. Způsobilost být účastníkem řízení se rozumí způsobilost mít procesní práva a povinnosti, které zákon účastníkům přiznává. Tuto způsobilost má zásadně ten, kdo má podle hmotného práva způsobilost mít práva a povinnosti (kdo má právní subjektivitu). Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením (§ 7 odst. 1 věta první obč. zák.) a zaniká smrtí nebo prohlášením za mrtvého. Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Za mrtvou prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije (§ 7 odst. 2 obč. zák.). Smrt fyzické osoby se prokazuje předepsaným způsobem, tj. úředním zjištěním smrti (prohlídkou - ohledáním mrtvého) a vydáním úmrtního listu (§ 2 odst. 1 vyhl. č. 19/1988 Sb.). Pokud nelze smrt fyzické osoby úředně zjistit a vydat úmrtní list, rozhodne soud o prohlášení za mrtvého ve zvláštním řízení podle § 195 až § 200 o. s. ř. Soud rozsudkem prohlásí osobou za mrtvou a zároveň uvede, který den platí za den smrti nezvěstného, popřípadě den, který nezvěstný nepřežil (§ 198 o. s. ř.).

Rozsudek o prohlášení za mrtvého je konstitutivním rozhodnutím o osobním stavu (§ 80 písm. a/ o. s. ř.). Právní teorie definuje konstitutivní rozhodnutí jako rozhodnutí, jež je svou podstatou nejen skutečností procesní, ale i hmotněprávní, neboť je ve smyslu ustanovení hmotného práva samo teprve důvodem vzniku nového, předtím neexistujícího hmotněprávního vztahu, popř. důvodem jeho změny nebo zániku. Jsou s ním proto nutně spojeny účinky ex nunc a pouze zákon by mohl stanovit něco jiného (srovnej Občanský soudní řád. Komentář, I. díl. Praha : Panorama, 1985, s. 671). Odvolacímu soudu lze přisvědčit jen potud, dovodil-li, že rozhodnutí o prohlášení za mrtvého působí ex nunc a nemá zpětnou účinnost, přičemž v některých případech jsou jeho účinky výslovně příslušným zákonným předpisem stanoveny ex tunc, tj. se zpětnou účinností. Mezi ně patří i § 460 odst. 1 obč. zák. , který speciálně upravuje okamžik nabývání dědictví.

Z § 460 odst. 1 obč. zák. vyplývá, že při dědění dochází k přechodu práv a povinností tvořících předmět dědictví bezprostředně již v okamžiku smrti fyzické osoby - zůstavitele (a to i přes uplatňovaný princip úřední ingerence při nabývání dědictví). Stejně účinky jako smrt zůstavitele má i prohlášení fyzické osoby za mrtvou rozsudkem soudu. Okamžik smrti zůstavitele nebo den, ke kterému byl prohlášen za mrtvého, je rozhodnou skutečností co do okruhu osob, které přicházejí v úvahu jako dědici, jakož i co do práv a povinností, do nichž vstupují právní nástupci zůstavitele. V posuzované věci je předmětem řízení pohledávka, kterou měl mít žalobce za žalovaným ze smluv o půjčce uzavřených mezi nimi podle § 657 obč. zák. V žalobě podané u soudu dne 8. 10. 2002 označil žalobce za žalovaného L. N., který v den zahájení řízení měl způsobilost být účastníkem řízení, neboť před zahájením řízení (tj. před 8. 10. 2002) nezemřel a ani nebyl rozhodnutím soudu prohlášen za mrtvého. Lze tak uzavřít (na rozdíl od závěrů soudu odvolacího a soudu prvního stupně), že podmínka řízení - způsobilost žalovaného být účastníkem řízení v den jeho zahájení - byla splněna. Žalovaný byl totiž prohlášen za mrtvého až po zahájení řízení rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 1. března 2004, č. j. 10 Nc 551/2002-41, který nabyl právní moci dne 25. 3. 2004. S účinky od právní moci tohoto rozsudku (ex nunc), jenž má konstitutivní povahu, tak ztratil žalovaný prohlášením za mrtvého způsobilost být účastníkem tohoto řízení (§ 19 o. s. ř. a 7 odst. 2 obč. zák.). Na povahu účinků uvedeného rozsudku ve vztahu ke ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení je bez vlivu okolnost, že ve smyslu § 460 odst. 1 obč. zák. dědici nabyli dědictví po žalovaném ke dni 1. 5. 2000, který byl v rozsudku o prohlášení za mrtvého označen za den smrti. Je tomu tak proto, že ustanovení § 460 odst. 1 obč. zák. je výjimkou ze zásady, že rozsudek o prohlášení za mrtvého jakožto konstitutivní rozhodnutí působí ex nunc, obsahuje speciální úpravu hmotného dědického práva, jež přisuzuje rozsudku o prohlášení za mrtvého, pokud jde o okamžik nabytí dědictví, účinky ex tunc. Není proto správný závěr odvolacího soudu, že pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení bylo povinností soudu podle § 104 odst. 1 o. s. ř. řízení zastavit a že postup podle § 107 o. s. ř. zde byl vyloučen.

Jelikož se žalobci podařilo prostřednictvím dovolacího důvodu podle § 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř. zpochybnit správnost usnesení odvolacího soudu, dovolací soud je zrušil a protože důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i na rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil i usnesení soudu prvního stupně a věc mu vrátil k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2 část věty za středníkem , § 243b odst. 3 věta druhá o. s. ř.). V dalším řízení bude soud prvního stupně (soud odvolací) vázán právním názorem, který byl vysloven v tomto usnesení a v řízení bude postupovat podle § 107 o. s. ř. O náhradě nákladů řízení včetně nákladů řízení dovolacího bude rozhodnuto v novém rozhodnutí o věci (§ 243d odst. 1 věta první ve spojení s § 226 odst. 1 o. s. ř. , § 243d odst. 1 věta druhá o. s. ř.).

Proti tomuto usnesení není opravný prostředek přípustný.

V Brně 27. června 2006